

ORTA ÇAĞIN GİZLİ SİĞİNAĞI HORTUS CONCLUSUS – KAPALI BAHÇELER

Secret Sanctuary of the Middle Ages Hortus Conclusus – Enclosed Gardens

Havva Özlem ÇELMELİ^{1*}

¹ Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Bölümü-Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, 07070, Antalya, Türkiye, Orcid No:0000-0001-9598-5188

Makale Bilgisi

Makale Geçmişi:

Geliş	29.04.2024
Düzeltilme	10.06.2024
Kabul	11.06.2024

Anahtar Kelimeler:

Bahçe
Hortus Conclusus
Kapalı Bahçe
Peyzaj Sanatı

Article Info

Article History:

Received	29.04.2024
Revised	10.06.2024
Accepted	11.06.2024

Keywords:

Garden
Hortus Conclusus
Enclosed Garden
Landscape Gardens

ÖZ

Park ve bahçeler, doğal ve kültürel bitkilerin yetiştirildiği, insanların dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşılayan, çeşitli fonksiyonları barındıran özel alanlardır. Kapalı bahçeler, doğal unsurların korunması ve çevrenin korunması ile oluşturulan; mimari, peyzaj ve sanat unsurlarının bir arada değerlendirildiği yapılardır. Orta çağ kapalı bahçeleri olan Hortus Conclusus, kendine özgü bir ekosistem oluşturarak tarihi çevre içerisinde hem mekânsal hem de metaforik anlamlar taşımaktadır.

Çalışmada kapalı bahçeler, yapısal elemanları, tipolojileri ve [Zumthor \(2011\)](#)'un Hortus Conclusus yapısı incelenmiş, günümüz kamusal açık alanlar (kentsel alan, park, bahçeler) ile karşılaştırılarak aralarındaki ilişkiler ortaya konularak öneriler getirilmiştir.

ABSTRACT

Parks and gardens are special areas where natural and cultural plants are cultivated, meet the recreational and entertainment needs of people and accommodate various functions. Enclosed gardens are created by protecting and surrounding natural elements; this structures where architectural, landscape and art elements are evaluated together. Hortus Conclusus, the medieval enclosed gardens, carry both spatial and metaphorical meanings within the historical environment by creating a unique ecosystem.

In the study, enclosed gardens, their structural elements, typologies and [Zumthor \(2011\)](#)'s Hortus Conclusus structure were analyzed, compared with today's public open spaces (urban space, parks, gardens) and the relationships between them were revealed and suggestions were made.

* Corresponding author.

To Cite This Article: Çelmeli, H.Ö. (2024). Orta Çağın Gizli Sığınağı Hortus Conclusus – Kapalı Bahçeler. *Akdeniz University Journal of The Faculty of Architecture*, 3(1): 23-45

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

1. GİRİŞ

Bahçe kelimesi dilimize Farsçadan geçmiş olup “küçük bağ” anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu ([TDK, 2024](#)) bahçeyi “sebze, meyve, çiçek ya da ağaç yetiştirilen yer” olarak açıklamıştır. Daha geniş bir bağlamda bahçe çiçek, meyve ve süs ağaçları vb. her türlü bitkinin süs, ticari veya sanatsal ürün oluşturma amaçları için yetiştirildiği etrafı çevrili alanlardır. Bahçeleri yapılış amaçlarına göre tarımsal faaliyetler sonucu hayatın devamı için gerekli olan besin maddeleri üretimini sağlama ve estetik, eğlence, dini vb. amaçlar doğrultusunda görsel, özgün ve sanatsal bir mekân oluşturma isteğidir.

İnanoğlu'nun en temel ihtiyacı olan gıda üretim alanı olarak başlayan bahçe zamanla peyzaj süs bitkilerinin yetiştirildiği ve sergilendiği mekanlara dönüştürmüştür. [Eskew \(2018\)](#) bahçeleri etraflarındaki peyzajı bir araya getiren diğerlerinden ayrılan ve onlara ilham veren alanlar olduğunu belirtmiştir. Burada duvarlar veya çit benzeri öğelerle kasıtlı olarak çevrilen bahçe, evcilleştirilmiş ve evcilleştirilmemiş peyzajlar arasında bir sınır çizer.

İnsanoğlu, varlığından itibaren çevresini değiştirme ve geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Göçebe toplumlar, yerleşik hayata geçene kadar yaşadıkları alanı sürekli olarak kendilerine uygun biçimde düzenlerken ([Yerli ve Kaya, 2015](#)) estetik bir düzenleme isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ilk bahçeler, insanlığın tarıma dayalı yerleşik düzene geçişiyle birlikte konutların etrafında çevrelenmiş yarı açık alanlara dönüşmüştür. İnsanlar evlerde geçirdikleri zaman kadar açık mekanlarda da vakit geçirmiş, bu süre zarfında, yaşamın devamını sağlamak amacıyla gıda maddelerini doğadan toplamış ve bahçelerde yetiştirmiştir ([Kaynakçı Elinç, 2007](#)).

Bahçenin korunaklı bir mekâna dönüşmesi, yüksek sınır duvarları inşa edilmesi ve yoğun bitki topluluklarının korunup muhafaza edilmesiyle cennet ortamı yaratılmıştır ([Messervy ve Abel, 2007](#)). [Kaynakçı Elinç \(2007\)](#) insanın tarihi boyunca şekillendirebildiği ve mülkiyet hakkına sahip olduğu bahçeyi çiçek bahçesi, sebze bahçesi ve meyve bahçesi gibi çeşitli fonksiyonlara göre sınıflandırmaktadır.

[Yerli ve Kaya \(2015\)](#)'ya göre sanatsal bir unsur olarak da değerlendirilen bahçeler, ilk çağlarda uygarlık düzeyini göstermede bir ölçü niteliği taşıdığından yalnızca krallar ve aristokratlar için bir mekân oluşturmuştur. Daha sonra topluma yönelik bir gelişim göstermiş ve evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Bahçe farklı kültürlerde farklı ölçek ve fonksiyonlar kazanmıştır. Roma döneminde bahçe “Hortus” (çoğul hali horti) anlamı ile kullanılmıştır. Etimolojik açıdan horti-kültür, culture of horti – bahçe kültürü olarak bahçıvanların bahçecilikle uğraşması, bahçecilik kelimesine esas oluşturmuştur. [Aydın \(1993\)](#) farklı dönem ve etkiler altında kalarak şekillenen bahçelerin oluşturuldukları zaman dilimlerine göre ele alındığında İlkçağ, Orta çağ, İslam, Rönesans, Barok, Uzakdoğu ve 18.yüzyıl sonlarında oluşmaya başlanan Natüralist İngiliz bahçe sanatı ile sıralanabileceğini vurgulamıştır.

Yüzyıllar boyunca çeşitli kullanımlar için açık, yarı açık veya kapalı olarak tasarlanan bahçeler, buldukları toplumun yaşam standartlarını, refah ve kültür düzeylerini, bunlara ilave bölgenin iklim ve coğrafi özellikleri hakkında bilgileri içeren unsurlar olarak önemlidir ([Demirel, 2022](#)). Günlük yaşamın kamusal işlerinden uzak duran ve aynı zamanda peyzajı şekillendiren "dışarıdaki" mekanlar olan bahçeler, İslam kültüründe cennet, Japon kültüründe çay ve tapınak bahçelerinde ve Roma kültüründe dört tarafı sütunlarla çevrili peristillerinde öne çıkmıştır ([De Wit, 2014](#)).

Farklı inanışlarda bahçe cennetin dünyadaki temsili olarak kabul edilmiştir. İslam dininde bahçe altından ırmaklar akan bahçeler olarak tanımlanmaktadır. [Allen \(1998\)](#) İbranice kutsal yazıtlarında, mükemmel bir şekilde korunan ve her türlü bitki ve hayvanla dolu bir cennet bahçesinden söz ederken, Hıristiyan kutsal metinleri, tanrı ve insanlığın surlarla çevrili bir şehirde ihtişam içinde birlikte yaşayacağı bir cennet tasavvuru içerdiğine vurgu yapmıştır. Kutsal kitaplarda geçen cennetin bir bahçe mekânı olarak anlatılması ile bahçeler insanların dünyadaki yaşamlarında cennete sahip olma isteğinin yansıması sonucu tasarlanmıştır ([Yerli ve Kaya, 2015](#)). Kapalı bahçe Kuran'da tarif edildiği gibi Dünyada Cenneti temsil etmek için kullanılırken, [Baker \(2018\)](#)'a göre orta çağ Hristiyan dünyasının kapalı bahçesi; Hortus Conclusus, İncil'de anlatılan Cennet Bahçesi'ni (Garden of Eden) temsil etmektedir.

Orta çağda bahçeler, kenti doğal manzaradan kesintisiz bir sınır duvarıyla ayırmak için kullanılmasının yanı sıra kapalı bahçeler ve onun sağlam duvarları bilinmeyen ve korkulan vahşi doğanın aksine güvenli, sınırlı, içsel bir dünya yaratıyordu ([Walsh, 2014](#)). Özellikle dışa kapalı bir yaşamın devam ettiği ve kendine yeten bir yaşam şeklinin sürdürüldüğü orta çağda manastır bahçeleri cennet tasvirinin de ötesinde tüm ihtiyaçların karşılandığı bir üretim mekanına evrilmiştir. Temel gıda üretiminin yanı sıra bu kapalı bahçeler, hastalıkların tedavisinde kullanılacak tıbbi aromatik bitkilerin de yetiştirildiği üretim mekanlarına dönüşmüştür.

[Farrar \(1998\)](#)'a göre Hortus küçük ya da büyük bir bahçeyi, kentte ya da kırdaki bir sebze bahçesini, pazar bahçesini ya da bir sarayın peyzajlı bahçelerini ifade edebilir, bu kelime aynı zamanda halka açık bahçeler ya da parklar için de kullanılmaktadır. Romalılar, "Hortus" terimini açıklamak için yanına ekledikleri sıfatlar aracılığıyla bahçenin türünü belirtmişlerdir. Örneğin, mutfak bahçeleri olan "Hortus Rusticus", kurutulmuş bitki koleksiyonları olan Hortus Siccus, bunlardan bazılarıdır.

Bu çalışmada, peyzaj sanatının bir ürünü olan bahçe kavramı, orta çağda manastır yaşamının önemli bir bölümü olan Hortus Conclusus yaklaşımının Hortus Ludi, Hortus Catalogi ve Hortus Contemplationis olmak üzere farklı kapalı bahçe tipolojileri incelenmiş; zemin, duvar, su, bitkilendirme olmak üzere bahçenin bileşenleri ele alınarak; Peter Zumthor'un Hortus Conclusus tasarım yaklaşımı değerlendirilmiş ve özellikle de Orta çağdan günümüze uzanan kapalı bahçe uygulamalarının günümüz bahçe peyzajları ile kamusal alanlarında taşıdığı izler karşılaştırılmıştır. Hortus Conclusus'a ilişkin elde edilen veriler, günümüz peyzaj alanlarının mekânsal kalitesini artırmada önemli bir katkı sağlayabileceği fikrine odaklanmıştır.

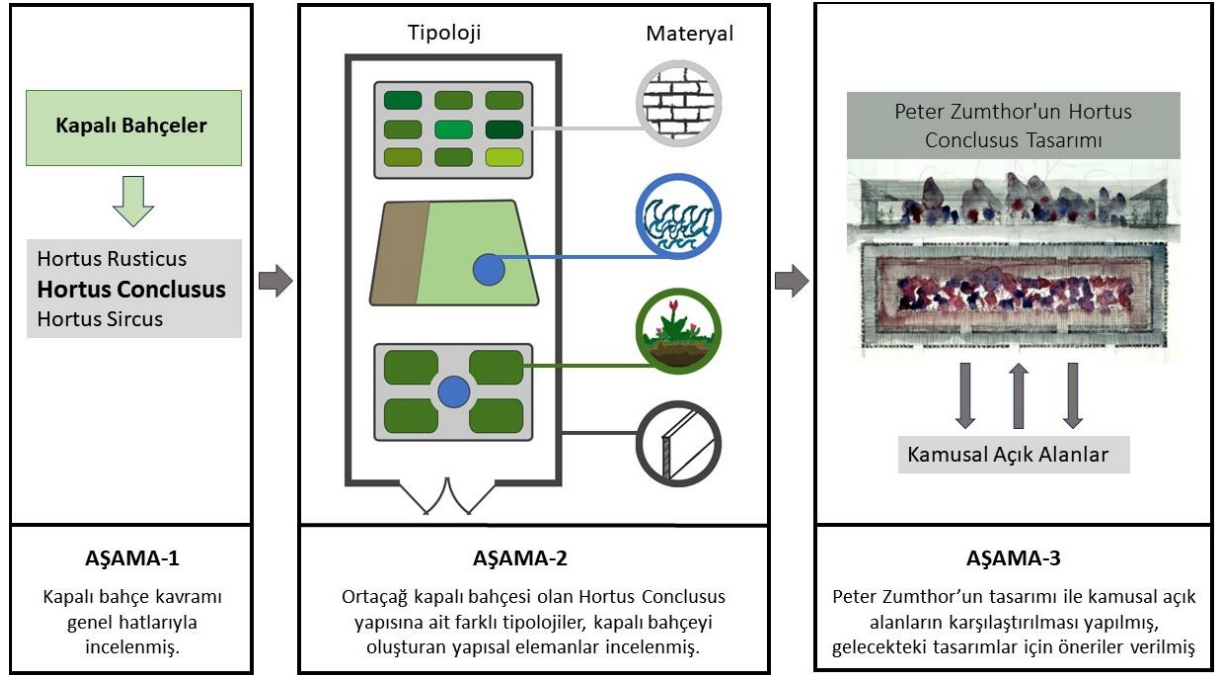
2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma materyalini, peyzaj sanatı tarihinde özel bir yer tutan Hortus Conclusus kapalı bahçe tasarımı yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu kapsamda Mısır ve İran bahçe sanatından esinlenerek Orta çağın kapalı manastır yaşamının kendine yetme çabasının mekâna yansımalarının bir parçası olarak gelişen Hortus Conclusus kapalı bahçe tasarımı, tipolojileri, zemin ve duvar gibi bahçenin mekân unsurları ve [Zumthor \(2011\)](#)'un kamuya açık bir alan olan Hyde Park'da uyguladığı Hortus Conclusus'u esas alan peyzaj tasarımı uygulaması incelenmiştir ([Şekil 1](#)).

Çalışma kapsamının ilk aşaması olan literatür taraması yapılmış ve bahçe kavramı ile kapalı bahçeler genel hatlarıyla incelenmiş, kapalı bahçelerin mimari, yapısal, bitkisel, sanatsal vb. özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Orta çağdaki Hortus Conclusus yapı tasvirlerinin bulunduğu görsel, edebi ve mimari eserler kapalı bahçeler açısından taranmıştır.

İkinci aşamada Hortus Conclusus yapısına ait farklı tipolojiler, kapalı bahçeyi oluşturan yapısal elemanlar incelenmiş olup; kapalı bahçenin mekânsal oluşumu, peyzajla etkileşimi, tasarım yaklaşımlarının değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü ve son aşamada ise Peter Zumthor'un günümüzde kurguladığı Hortus Conclusus yapısı ve Serpentine Galerî Pavyonları için hazırlanan sergi kataloğu incelenmiş olup; kapalı bahçeler ile günümüz kamusal açık alanların karşılaştırılması yapılmış, aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bilgilerin gelecekteki kamusal alan tasarımları için bir altlık oluşturması hedeflenmiştir.

Şekil 1. Çalışma yöntemi akış şeması

Figure 1. Flowchart of working method

3. BULGULAR

3.1. Kavramsal Olarak Hortus Conclusus-Kapalı Bahçeler

Üç bin yıl önce Mezopotamya sakinlerinin meyve ağaçları, havuzlar ve oturacak yerler içeren duvarlarla çevrili kuşatılmış bahçeleri orta çağda "Hortus Conclusus" olarak bu gelenekleri devraldı ve onları dönüştürerek Doğu'nun cennet arkeo tipi Avrupa'da yeni bir forma dönüştü (Aben ve De Wit, 1999).

Priede (2020)'a göre kapalı bahçe ya da Latince "Hortus Conclusus", evcilleştirilmemiş çevreden ayrılmış, bireysel bir karaktere ve işlevselliğe sahip bir alandır. İlk kapalı bahçelerin tarihi MÖ 3000'lere kadar uzanmaktadır. Mısırlılar, Babilliler ve Persler, kuru iklim ve çöl ortamından kaynaklanan zorluklara karşı bir çözüm olarak kapalı, yeşil "vahalar" oluşturmuşlardır. Bu insan yapımı vahalar, sıcağa karşı koruma, tarım için elverişli toprak sağlama ve insanların dinlenebileceği alanlar gibi çeşitli işlevlere hizmet etmiştir. Duvarlar,

yalnızca gölge ve kum fırtınalarına karşı koruma sağlamakla kalmamış, aynı zamanda soygunculara ve tehlikeli yaban hayatına karşı bir sığınak oluşturmuştur ([Priede, 2020](#)).

Avrupa'da, Orta Doğu'ya kıyasla daha ılıman bir iklim hüküm sürdüğünden, Avrupa kapalı bahçelerinin temel işlevi iklimsel koşullardan korunmaktan çok genellikle sembolik ve manevidir ve kapalı bahçeleri çoğunlukla kalelerde ve özellikle kiliseler ile manastır gibi kutsal yapı komplekslerinde bulunmaktadır.

3.1.1. Orta Çağın Sığınağı: Hortus Conclusus

Avrupa'da 1400'lü yıllara ait kapalı bahçeler Hortus Conclusus'lar basit bir dört yolla dörtgen olarak bölünmüş, merkezinde bir çeşme veya ağaç bulunan, özenle düzenlenmiş çiçek tarhları ve gül, menekşe, süsen, zambak ve yaban çileği gibi sembolik çiçeklerin yer aldığı bordürlerle çevrili kare şekilli bahçelerdir. Bu bahçeler tamamen yüksek kale duvarlarıyla çevrili olup, tek giriş binadan geçilerek ulaşılan korunaklı bir alandır. [Palanti \(2017\)](#) Hortus Conclusus'un bina ve doğadan oluşan iç ve dış dünya olmak üzere iki dünya arasında konumlanan, duvarlarla çevrili özel bir bahçe olarak tanımlanmaktadır

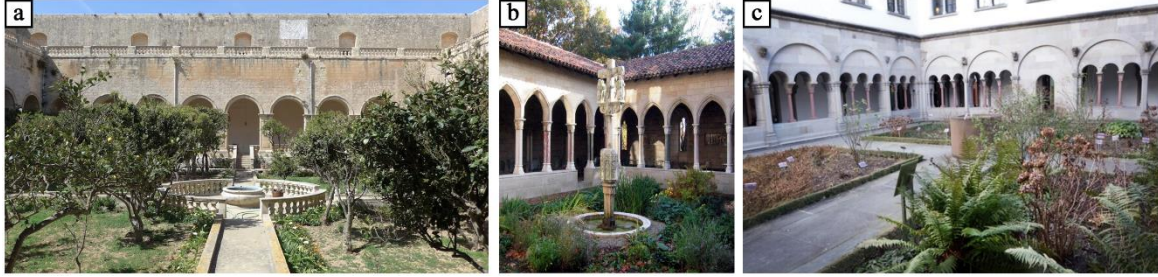
Orta çağ batı Avrupa'sında kırsal kesim ve şehirler, genellikle insanlar için rahatlatıcı yerler olmaktan uzaktı. Kırsal alanların çoğu genellikle işlenmemiş, vahşi ve güvensizdi. Şehirler ise aşırı kalabalık ve sağlıksızdı; sokaklar genellikle kokuyor, asfaltlanmamış, gürültülü ve kaotik bir yapıya sahipti ([Baker, 2018](#)).

[Eskew \(2018\)](#) tüm bu unsurlardan ari korunaklı bir bahçe oluşturma fikri, manastırların kapalı bahçelerinin inşasına yön verdiğini, sanatsal sunumlara dayanan kapalı bahçe imgesinin özellikle Meryem Ana ikonografisinde, Orta Çağ ve Rönesans dönemlerinde öne çıktığını, Meryem Ananın genellikle kapalı bir bahçe içinde ya da yakınında resmedildiğini, Hortus Conclusus'un kapalı bahçenin kendisi, cennet bahçesi veya "Garden of Eden" için bir metafora dönüştüğünü vurgulamıştır. Hortus Conclusus Meryem Ana'nın sembolik bir ifadesi olarak kabul edilmiş ve şiir ve sanatın yanı sıra gerçek bir bahçe türü olarak da var olmuştur ([Hutschek, 2016](#)). Bu nedenle, kapalı bahçe tasvirleri yapıların mimarisinde, kutsal metinlerde ve resimlerde; insanın cenneti dünyada oluşturma duygusuna ses veren güçlü bir imge olarak inşa edilmiştir.

3.1.2. Manastır Yapılarında Hortus Conclusus

Orta çağ manastırlarının önemli unsurlarından biri bahçedir ve bu bahçeler estetik kaygıların yanı sıra ilave ürün yetiştirme, balık yetiştirme, tıbbi ve aromatik bitkilerin

yetiştirilmesi ve bağ-bahçe yapımı konularında pratik bilgi sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Bahçeler, sade bir güzellik ve huzur atmosferi sunarken aynı zamanda işlevsel bir yapıya sahiptir. Farklı bölümlerden oluşan manastır bahçeleri güneyde yer alan ve meditasyon, gezinti ve dinlenme için düzenlenmiş dört köşe biçiminde ve iki dik kesişen yol ile dörde bölünmüş bir iç avludan oluşmaktadır ([Şekil 2](#)).

Şekil 2. a)Rabat St. Dominic Manastırı, Malta b)Trie Cloister, Amerika c)Grossmünster Kilise-Manastırı, İsviçre ([Fragmenta, 2016](#); [Buldink, 2021](#); [Priede,2020](#))

Figure 2. a)Church of St. Dominic-Rabat, Malta b)Trie Cloister, America c)Grossmünster Monastery Church, Switzerland ([Fragmenta, 2016](#); [Buldink, 2021](#); [Priede,2020](#))

Avlunun ortasında bir kuyu, havuz veya çeşme bulunurken, bu havuz bitkilerin sulanması için bir depo işlevi de görmüş, avluda balık yetiştirilen havuzlar da sıkça rastlanırken; avlu süs bitkileri ve küçük meyve ağaçları ile bitkilendirilmekteydi ([Aydın, 1993](#)).

İçinde yaşadığımız dünyayla ilişkilerde denge ve esenliğe duyulan özlem, orta çağ manastırlarında kapalı bir tefekkür(düşünce) bahçesinin varlığıyla örneklendirilmiştir. Cennet bahçesi dünyevi yaşamın dışında bir yer olarak değil, düşünceye dayalı kapalı bahçe, dünyayı bir hediye, özel bir mekân olarak kabul görmüştür. Cennet Bahçesi'nden akan suyun sembolü olan bir çeşme ya da merkeze dikilmiş bir ağaç, Hayat Ağacı'nı; güller, zambaklar, Meryem Ana'nın çiçekleri gibi simgelerle ifade edilen yaşamın kendisini yeni bir keşfe dönüştüren düzenlemelerdendir ([Palanti, 2017](#)).

3.1.3 Tablo ve Resimlerde Hortus Conclusus

[Eskew \(2018\)](#)'a göre orta çağ ve Rönesans dönemi Katolik geleneğinde Meryem Ana, yazılarda ve ikonografik resimlerde çoğunlukla kendisine atfedilen çiçeklerle çevrili kapalı bir bahçenin içinde veya yakınında resmedilmiştir ([Şekil 3](#)).

Şekil 3. a) Annunciation, Uffizi Müzesi, b) The Little Garden of Paradise, Städel Müzesi ([Le Gallerie Degli Uffizi, 2024](#); [Städel Museum, 2024](#))

Figure 3. a) Annunciation, Uffizi Galleries, b) The Little Garden of Paradise, Städel Museum ([Le Gallerie Degli Uffizi, 2024](#); [Städel Museum, 2024](#))

Hortus Conclusus, Meryem Ana ile sıkça ilişkilendirilir ve İncil'in Eski Ahit bölümündeki Ezgilerin Ezgisinde bu pasaja atıfta bulunur. Geç orta çağ dönemine ait resimlerde, Meryem Ana'nın yalnız olmasına rağmen, etrafının çiçekli bitkilerle çevrili olduğu ve bu bitkilerin sembolik önem taşıdığı görülür. Müjde resimlerinde genellikle Meryem Ana, ev ile bahçe arasında yer alan sütunlu bir alanda tasvir edilir. Sütun, iki mekân arasında aracılık eder ve her ikisine de eşit önem verir ([Baker, 2018](#)).

3.2. Hortus Conclusus Tipolojileri

Orta çağ betimlemelerinde ve Enclosed Garden, Captured Landscape eserlerde kapalı bahçeleri tasvirlerinde 3 tip Hortus Conclusus tanımlanmıştır ([Şekil 4](#)). [Walsh \(2014\)](#)'a göre Hortus Conclusus, kendi kendine yetebilmek için üretimin ve bahçenin gıda ihtiyaçlarını karşılamak üzere üç tip kapalı bahçeye dönüşmüştür.

Şekil 4. Hortus Conclusus Tipolojileri ([Priede, 2020](#))

Figure 4. Typologies of Hortus Conclusus ([Priede, 2020](#))

3.2.1. Hortus Ludi: Zevk, Oyun Bahçesi

Orta Çağ'da, Hortus Ludi terimi, ağır savunma yapısı mimarisinin büyüleyici bahçelerle tezat oluşturduğu kalelerde ortaya çıkmıştır. Hortus Ludi, serbestçe yerleştirilmiş bitkiler, taş

duvarlarla çevrili ve asimetrik bir düzene sahip bir bahçeyi karakterize etmektedir. Bu bahçe öncelikle varlıklı bireylerin ve ailelerin dinlenmesi ve eğlenmesi amacıyla tasarlanmış olup, bahçedeki renklerin canlılığı ve güzelliği ile nitelendirilmektedir. Bahçe duvarları belirli bir şekil oluşturmaz, ancak bahçenin ortasında, örneğin zarif bir çeşme ile vurgulanabilen bir merkezi noktası bulunur. Genel atmosfer, meyve ağaçları, çiçek tarhları, taş masalar ve çimenli koltuklarla oluşturulmuştur (Şekil 5). [Priede \(2020\)](#) Hortus Ludi bahçesinin özgürlük ve oyun bazlık hissi uyandırdığını, müzik ve oyunların oynandığını, tüm insani duyuların harekete geçtiği bir cennette esintili ve dinlendirici bir zaman geçirme fikrini somutlaştırdığını belirtmektedir.

Şekil 5. Hortus Ludi, Zevk bahçesi ([Walsh,2014](#): yazar tarafından uyarlanmıştır, 2024; [Papastergiou, 2021](#))

Figure 5. Hortus Ludi, Pleasure garden ([Walsh,2014](#) adapted by the author,2024; [Papastergiou, 2021](#))

3.2.2. Hortus Catalogi: Botanik Bahçesi

Bu bahçe türü, ayırt edici geometrik simetriye sahip olmasıyla karakterizedir ve tarihi beş bin yıl öncesine, eski Mısır'a kadar uzanmaktadır. Bu tür bahçeler, pragmatik bir kullanım amacıyla çöl ekosistemlerinde sebze ve mutfak bitkileri yetiştirmek üzere eski Mısırlılar tarafından kullanılmıştır. Orta çağ örnekleri ise kasabalar, kaleler ve manastırlarla çevrili olarak popülerlik kazanmış ve kullanılmıştır. Merkezinde bitkilerin yer aldığı bahçede her bitkinin, görsel ve ürün olarak en iyi şekilde sergilenebilmesi için özel bir yeri vardır ve bitkiler arasındaki ilişkiler semboliktir (Şekil 6). Temel amacı doğayı bir katalog gibi yetiştirmek olan bu bahçelerin düzeni ve büyüklüğü, mimarinin yapısı ve karakteriyle doğrudan ilişkili olup, bahçedeki bitki koleksiyonunu bir bütün haline getiren duvarlar, başlangıçta rüzgâr, soğuk, yağmacılar ve vahşi hayvanlara karşı bir koruma sağlama amacıyla tasarlanmıştır ([Aben ve De Wit, 1999](#)).

Bitkilerin bahçe içinde sınıflandırılması, listelenmesi, bölünmesi ve düzenlenmesi, nitelendirilmesi ile bir koleksiyon ortaya çıkmaktadır. Bitkilerin türlerine ayrılması, daha etkili bir şekilde yönetilmelerini, bakımlarının yapılmasını, kontrol edilmelerini, gözlemlenmelerini, belgelenmelerini ve hasat edilmelerini sağlamaktadır. [Priede \(2020\)](#)'e göre bahçenin yapısı, Orta çağ insanının düzenli çalışma yoluyla elde edilen iyi yapılandırılmış ve düzenli bir yaşam biçimine yönelik arzusunu ifade eden bir metafordur.

Ayrıca, bahçenin estetik güzelliği, toprağı, aromaları, otlar, tıbbi ve süs bitkileri ile sağlanmaktadır. Daha sonraları, Hortus Catalogi dekoratif işlevi olan temsili bir yer olarak hizmet vermiştir. Bu tür bahçelerin sahipleri, genellikle eğitilmiş ve varlıklı bireylerdir ve seyahat etmek ve uzak kıtalardan yeni bitki ve ağaçların tohumlarını getirebilme imkanlarını bahçede sergilemekten gurur duymaktadırlar ([Aben ve De Wit, 1999](#)).

Şekil 6. Hortus Catalogi, Botanik bahçesi ([Walsh,2014](#): yazar tarafından uyarlanmıştır 2024; [Priede, 2020](#); [Van Rihn, 2019](#))

Figure 6. Hortus Catalogi, Botanical garden ([Walsh,2014](#): adapted by the author 2024; [Priede, 2020](#); [Van Rihn, 2019](#))

3.2.3. Hortus Contemplationis: Tefekkür (Düşünce) Bahçesi

Hortus Contemplationis diğer iki bahçe türüne kıyasla en yaygın, sembolik ve gizemli bahçe türüdür. [Priede \(2020\)](#)'a göre bu bahçe türü zengin metaforları ve özellikle kutsal bir karakteri bünyesinde barındırır. Hortus Contemplationis bahçesi, öncelikle Orta çağ Hıristiyanlığının ihtiyaçlarına hizmet etmek üzere antik Pers krallarının bahçelerinden uyarlanmıştır. Bahçe gökyüzüne “manevi dünyaya” açık bir manzaraya sahip küçük, samimi bir alan oluşturur.

Tipik bir Hortus Contemplationis bahçesi, Hıristiyanlığın sembolü olan eksenel haç prensibine karşılık gelen dört eşit parçaya bölünmüş olup, burada kutsal geometri çok önemlidir. Yolların kesiştiği noktada merkez geleneksel bir su kaynağı ya da su kütlesi ile

işaretlenmiştir. Bu merkez noktada çoğu zaman bir çeşme, bir kuyu ya da küçük bir havuz bulunmaktadır ([Aben ve De Wit, 1999](#)).

Bahçeye giriş genellikle kapalı kapılardan sağlanır ve bu kapılar kendini aramak için bir labirent veya merkeze giden bir yol gibi işlev görür. Bahçeye giriş genellikle galerilerin köşelerinden birinde başlar. Buradan itibaren galeri boyunca ritmik bir yürüyüş başlar ve bahçenin içine doğru ilerlenir ([Şekil 7](#)). [Priede \(2020\)](#) Hortus Contemplationis bahçe tipi, keşişlerin ve rahibelerin rahatlama, dua ve meditasyon gibi dini pratikler için doğanın tadını çıkarabilecekleri belirli bir işlev doğrultusunda tasarlandığını vurgulamıştır.

Şekil 7. Hortus Contemplationis, Tefekkür(düşünce) bahçesi ([Walsh,2014](#): yazar tarafından uyarlanmıştır 2024; [Anonim, 2023](#))

Figure 7. Hortus Contemplationis, Garden of contemplation ([Walsh,2014](#): adapted by the author, 2024; [Anonim, 2023](#))

Güvenli sığınaklar ve sakin, sessiz nefes alma, dinlenme alanları sağlayan bu kapalı bahçelerin ne yazık ki, çok azı günümüze ulaşmıştır ve bu nedenle sonraki bahçe tasarımları üzerinde İslami benzerlerine kıyasla daha az doğrudan etkiye sahip olmuşlardır. [Baker \(2018\)](#)'e göre Hortus Contemplationis bahçeleri ile ilgili bilgilerin büyük bir çoğunluğu çağdaş kayıtlardan, yazılardan, resimlerden ve gravürlerden elde edilmiştir.

[De Wit \(2014\)](#) soyut Hortus Contemplationis, düzenli Hortus Catalogus ve bol miktarda bulunan Hortus Ludi birlikte bahçeyi bir mekân, doğanın bir temsili ve duyuşsal bir deneyim olarak sunarak kapalı bahçe temasının zenginliğini işaret etmektedir.

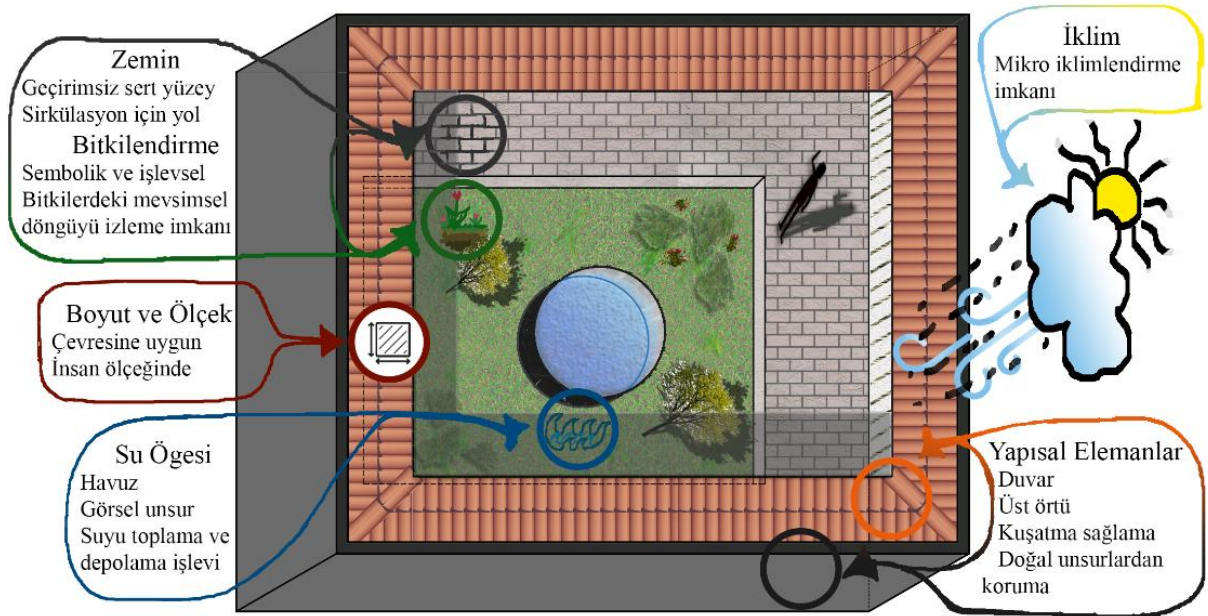
Mevcut bilgiler incelendiğinde Hortus Conclusus, kapalı bahçe tipolojileri, farklı işlevleri ile ortaya çıkmaktadır. Her bir bahçe yaklaşımı farklı ifade biçimleriyle her biri kendine özgü bir mekân yaratılmasına imkân vermektedir. Geçmiş örnekleri incelendiğinde Hortus

Conclusus tasarım yaklaşımlarının günümüz kamusal mekanlarına aktarılmasına olanak sağlamaktadır.

3.3. Kapalı Bahçe Elemanları ve İşleyişi

Kapalı bahçeler, mimari tasarımları etkileme kabiliyetleri nedeniyle, büyüklükleri veya ölçüleri ne olursa olsun çok yönlüdür. Keyif ve vaha bahçeleriyle ilişkilendirilseler de kapalı bahçeler özellikle bitki üretimi ve gözlemi açısından da işlevsel alanlar olabilir. Sınır duvarı dış unsurlardan korunmayı ve iç ortamın kontrollü koşullar altında var olmasını sağlar. Bu, kapalı bir iç mekânın sıcaklık ve nem gibi mikro iklim koşullarını kontrol edilmesi ekim mevsimlerinin yönetebileceği anlamına gelmektedir. Her yanı sağlam duvarlarla çevrili olan kapalı bahçeler, gün boyunca hem güneşten hem de gölgeden yararlanma fırsatı sunar ([Baker, 2018](#)).

Kapalı bahçe tipolojilerinin oluşumunda çeşitli yapısal unsurların çok yönlülüğü ve deneyimsel etkileri öne çıkmaktadır. Bu sayede bahçenin her bileşen, birbirleriyle uyumlu bir etkileşim içinde çalışarak kaliteli bir mekânı ortaya çıkarır. Bu bileşenleri zemin, duvar, su, bitki örtüsü, iklimlendirme unsurları, ölçüleri gibi başlıklar altında incelemek mümkündür ([Şekil 8](#)).

Şekil 8. Kapalı bahçe bileşenleri ([Walsh,2014](#): yazar tarafından uyarlanmıştır 2024)

Figure 8. Components of enclosed garden ([Walsh,2014](#): adapted by the author, 2024)

Zemin

[Baker \(2018\)](#)'a göre kapalı bir bahçenin zemin tasarımı son derece önemlidir. Çünkü mekânın zemin yapısı kullanıcıları doğrudan dünyaya ve doğaya bağlayan bir unsurdur.

Dünyada suyun kıt olduğu ve bitkilendirmenin sürdürülemediği bölgelerde, kapalı bahçe zemininin yenilikçi bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Özellikle Akdeniz gibi sulama imkanlarının sınırlı olduğu bölgelerdeki, kapalı bahçelerde zemin genellikle bitkilendirmenin eksikliğini telafi etmek ve estetik deneyimi artırmak için farklı malzemelerle kaplanması alternatifleri uygulanmaktadır. Bu geçirimsiz yüzeyler alanda sirkülasyon için yol işlevi görmesinin yanında, suyu etkin bir şekilde toplaması ve bahçenin odak noktasındaki bir havuz veya belirlenmiş bir alana taşıma işlevini de yerine getirmektedir ([Walsh, 2014](#)).

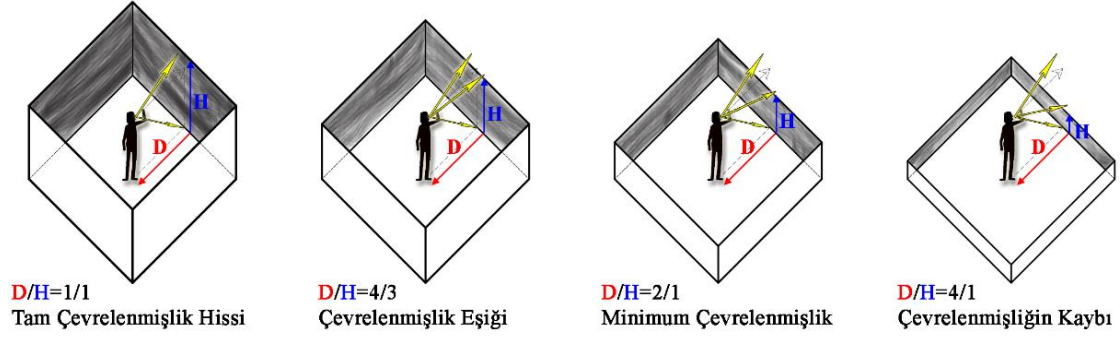
Duvar

Duvar, kapalı bir bahçenin şeklini belirleyen ve ona karakter kazandıran en önemli bileşendir ve bir mekânı tanımlamak ve bitişik bir bina cephesi ile bahçenin sınırını ve mimari karakterini belirlemek için kullanılan yapısal elemanlardır ([Baker, 2018](#)).

Duvar elemanı kapalı bahçenin iklim kontrolünü optimize etmek ve kullanıcıların rahatlığını artırmak için önemli bir rol oynar. [Walsh \(2014\)](#)'a göre sağlam bir sınır duvarı, genellikle güneş ve gölgeyi yönetmek, hâkim rüzgarlardan korunma gibi iklim kontrolü amacıyla kullanılmaktadır. Bu, kapalı bahçenin iç ortamının esnek olmasını ve bitkilerin ve insanların ihtiyaçlarına göre kolayca kurgulanabilmesini sağlar. Örneğin, yüksek ve gölge düşüren duvarlarla daha serin ve gölgeli ortamlar yaratılması mümkündür.

Duvarın yüksekliği, şeffaflık derecesi, doluluk boşluk oranı, hangi dış etmenlerin azaltılabileceğini ve hangi görsel bağlantıların var olabileceğini belirlerken; mekânın çevrenme hissi ve derecesi duvarın yüksekliği ile belirlenir ([Şekil 9](#)). Kapalı bahçeler duvarlarla kendisini dış mekanlardan ayırırken, duvardaki açıklıklar ve kapalı alana geçişi sağlayan sütunlu yollar ile görünen manzaranın iç mekâna girmesine izin verilir ([Aben ve De Wit, 1999](#)).

Kapalı bahçenin sağladığı çevrenme hissi, kullanıcının hem üretici hem de düşsel yönlerini harekete geçirir. Bahçe bir yandan bitkileri besleyen ve koruyan işlevsel bir alan olabilirken diğer yandan insanları düşünmeye teşvik eden metaforik bir alana dönüşmektedir ([Baker, 2018](#)).

Şekil 9. Duvar yüksekliği ile kuşatılma hissi oranı (Walsh, 2014. Görsel yazar tarafından uyarlanmıştır,2024.)

Figure 9. Ratio of wall height and sense of enclosure (Walsh, 2014. Figure adapted by the author,2024.)

Su

Kapalı bahçeler pratik, iklimsel ve yaratıcı nedenlerle suya bağımlıdır. Gölge ve bitkilendirme ile bu kapalı vahaların oluşturduğu zıtlığın yalnızca suyun varlığı ile sürdürülmesi mümkündür. Sıcak iklimlerde suyun kıtlığı, tasarımcıları bu önemli unsuru toplamak, taşımak ve depolamak konusunda ustalık göstermeye yönlendirmiştir. Su havuzları veya fiskiyeler, metaforik değerlerinin yanı sıra kapalı bahçeler için doğal iklimlendirme oluşturmak için kullanılmıştır. Daha serin bölgelerde ise su, pratik nedenlerden ziyade sembolik nedenlerle tercih edilmiştir (Walsh, 2014).

Bitkilendirme

Bahçede bitkiler yeryüzünde bir cennet çağrışımı yaratmayı amaçlar. Ancak kapalı bahçelerde bitkilendirme işlevsel olmaktan çok sembolik amaçlarla kullanılmıştır. Kapalı bahçelerde sınır duvarının dış etkenlerden koruma sağlaması ile bitkilendirmede büyüme mevsimlerinin uzamasına ve kontrollü iklim koşullarına ihtiyaç duyan türlerin yetiştirilmesine imkân tanır (Walsh, 2014).

İklimlendirme

Walsh (2014)'a göre yapısal unsurların istenilen koşulları oluşturması için yönetilmesi ve birleştirilmesi ile iklimsel kontrolün sağlanması mümkündür. Kapalı bir bahçenin bileşenleri ve unsurları, kullanıcının rahatlamasına ve mekânsal kaliteye katkıda bulunmanın yanı sıra, çeşitli ılıman ve iklimsel koşulları elde etmek için farklı şekillerde entegre edilebilir.

Akdeniz örneklerinde su, bitkilendirme, kaldırım ve bitişikteki bina su tasarrufu için birlikte kullanılmaktadır. Bahçeyi çevreleyen binanın çatısı, su toplamak için yeterli yüzey alanı sağlar. Döşemeye oyulmuş bir kanal sistemi, gerekli su miktarlarını dikim alanlarına taşıyarak

sulama amacıyla kullanılabilir veya ritüel amaçlı çeşmeler ve suyun toplanmasını sağlayan havuzlar ile suyun depolanmasını ve korunmasını sağlar (Walsh, 2014).

Sıcak iklimlerde, kapalı bir alanda su, bitkiler ile yeşil dokunun ve gölgenin bir arada kullanılması iç ortamı büyük ölçüde serinletir. Havuzlar ve fıskiyeler gibi su öğeleri mekânı serinletme amacıyla kullanılabilir. Ayrıca, ağaç gölgelikleri de suyun buharlaşmasını yavaşlatmak ve ortamın serinlemesine yardımcı olmak için etkili bir yöntemdir (Baker, 2018).

Kapalı bir bahçenin yönlenişi, tasarımcının alana giren güneş ışığının miktarını ve kalitesini en üst düzeye çıkarmasına yardımcı olur. Daha serin bir ortamın gerektiği durumlarda, sınır duvarının yüksekliği değiştirilerek gölge oluşturulabilir. Yaprak döken bitki türlerinin seçilmesi, alanın yaz aylarında gölgelenmesini ve kış aylarında güneş ışığıyla dolmasını sağlar. Güneş ışığı ve iklim, açık alanın örtülmesiyle de kontrol altına alınabilir (Walsh, 2014).

Boyut ve Ölçek

İster konut ölçeğinde ister kurumsal ya da kentsel olsun, iyi tasarlanmış kapalı alanlar, amaçlarına ve çevrelerine uygun bir ölçeğe sahiptirler. Kapalı bahçeler zemin düzlemindeki tasarım kararlarına göre karakterize edilir (Walsh, 2014). Bahçenin büyüklük ve oranını mekâna alınmak istenen güneş ışığı, rüzgâr, kuruluş amacı gibi unsurlar belirlemede etkilidir. Bu tür alanlar, insanların etkileşimde bulunmasını ve keyif almasını sağlamak üzere tasarlanırken, aynı zamanda çevresel koşullar ve kullanım amacı da göz önünde bulundurulur.

Aben ve De Wit (1999)'e göre daha küçük boyutlu bahçeler orantıları ve ölçekleri sayesinde insan ile kapalı alan arasında daha kolay bağ kurmayı sağlaması açısından önemlidir. Mekânın boyutu, kullanıcıların kendilerini rahat ve uyumlu hissetmelerini sağlar ve bu sayede mekân tasarımı insan ölçeğine daha uygun hale gelir.

Kapalı bahçe elemanlarının farklı kompozisyonu istenen iklimsel, deneyimsel etkileri elde etmede öne çıkmaktadır. Kapalı bahçeler tek bir alan içinde hem işlevsel hem de duyuşsal gereksinimleri karşılamadaki becerisini bu yapısal elemanlara borçludur. Tüm bu unsurlar bahçenin fizyolojisini ve duyuşsal bir dünya yaratma yeteneğini belirler.

Etkin bir bahçe fonksiyonu için tüm zemin, duvar, su, bitki gibi bileşenlerin dengeli ve uyumlu bir şekilde bir araya getirilmesi gerekir. Bu bileşenlerin birbiriyle uyum içinde çalışması, kapalı bahçenin işlevselliğini artırırken, aynı zamanda görsel ve duyuşsal bir deneyim sunması mümkün olur.

3.4. Peter Zumthor'un “Hortus Conclusus” Kapalı Bahçe Tasarımı Yaklaşımları

Pritzker Mimarlık Ödüllü Peter Zumthor kamuya açık bir alanda, “kapalı bir bahçenin” bileşenleri ve ilkelerinin günümüz peyzajlarına uyarlaması olan Hortus Conclusus tasarımı çalışmasını İngiltere Hyde Park’da uygulamıştır.

Serpentine Galeri Pavyonları tasarımı için hazırlanan proje İngiltere Hyde Park’daki bir bahçeyi kapsayan yapıda bir mabet ve düşünce yeri olan kapalı bahçe konseptinden oluşmaktadır ([Atasoy, 2011](#)). [Zumthor\(2011\)](#)'un tasarım yaklaşımı Hortus Conclusus'un yeniden yorumlanmasıyla; bir tefekkür(düşünce) odası olarak, bahçe içinde yine bir bahçe inşa etmek fikrine dayanmaktadır ([Şekil 10](#)).

Şekil 10. Peter Zumthor, Hortus Conclusus, İngiltere ([Hartman, 2018](#); [Oxford Garden Partner, 2011](#))

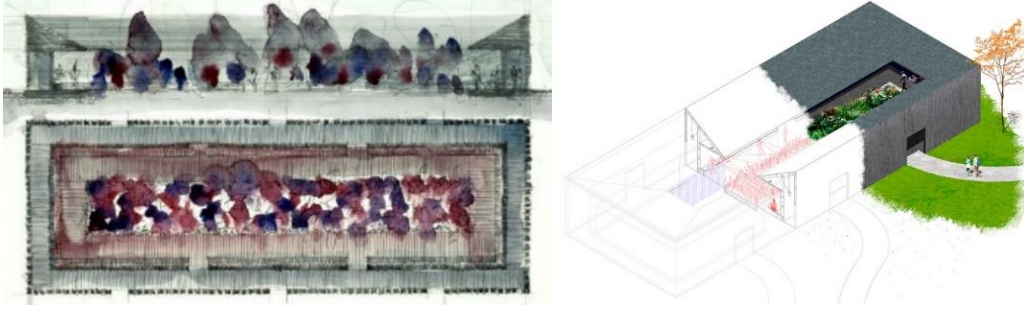
Figure 10. Peter Zumthor, Hortus Conclusus, England ([Hartman, 2018](#); [Oxford Garden Partner, 2011](#))

Yapı ve sergi kataloğu incelendiğinde [Zumthor \(2011\)](#)'un duvarlar, çitlerle çevrili bahçeleri, avlular ile yapıların sağladığı mahremiyetin, daha büyük bir bütünün içinde koruma ve sığınma hissi çabasında olduğu görülmektedir. Bu sayede Zumthor'un Hortus Conclusus'u yeniden yorumlamaya ve bahçe içinde yeni bir kapalı bahçe inşa etmeye yönlendirmiştir.

Zumthor tasarımını, “Bina, çiçek ve ışıktan oluşan iç bahçe için bir sahne, bir fon görevi görüyor. Yeşil bir alan ile karanlık ve gölgenin içinden geçerek binaya giriliyor ve Londra'nın gürültü, trafik ve kötü kokularından soyutlanmış bir yer olan orta bahçeye geçiliyor. İçinde oturulacak, yürünecek ve çiçeklerin gözlemleneceği bir iç mekân deneyimi sunuyor. Bu deneyim yoğun ve yapının olduğu anı, zaman yüklü malzemeler gibi unutulmaz olacak.” diye tanımlamıştır ([Basulto, 2011](#)).

Tasarıma konu ve 12x33m boyutlarındaki bir alana sahip olan yapı 5,3 metre yüksekliğindedir. Bahçeyi çevreleyen ve kapalı bir geçidi andıran koridor, iç ve dış duvarı birbirinden ayırmaktadır ([Şekil 11](#)). [Atasoy \(2011\)](#)'a göre binanın yatay aksında yer alan,

kademeli olarak ilerleyen kapılar, ziyaretçilerin siyahtan renkli ve aydınlık bir iç mekâna doğru ilerleyen bir zıtlığı deneyimlemelerini sağlamaktadır.

Şekil 11. Peter Zumthor, Hortus Conclusus suluboya, perspektif çizimi([Serpentine,2011](#); [Asencio, 2011](#))

Figure 11. Watercolor of Peter Zumthor's Hortus Conclusus, Perspective drawing ([Serpentine,2011](#); [Asencio, 2011](#))

Kademeli kapı girişlerine sahip dış ve iç duvarlar, alanın kullanıcılarına takip edebilecekleri birden fazla yol sunarak onları nazikçe merkezi, gizli bir iç bahçeye yönlendirir ([Zumthor, 2011](#)). Zumthor, 252 metrekareden oluşan alanın iç bahçesinin peyzaj tasarımını Hollandalı bahçe tasarımcısı Piet Oudolf ile yürütmüştür. Yoğun bir şekilde yerleştirilen 30 farklı çalı ve mevsimlik çiçekten oluşan peyzaj tasarımında, bitkilerin doğal yapısı ve mevsim değişimlerindeki çeşitliliğine vurgu yapmak hedeflenmiştir ([Atasoy, 2011](#)) ([Şekil 12](#)).

Şekil 12. Hortus Conclusus iç bahçesi ve inşa süreci ([Serpentine, 2011](#); [Dezeen, 2016](#))

Figure 12. Courtyard and planting process of Hortus Conclusus ([Serpentine, 2011](#); [Dezeen, 2016](#))

Projede ahşap ana yapı malzemesi olarak seçilmiş araziye kolayca uygulanabilen, çam ağacından oluşan prefabrike taşıyıcı sistem üzerine, ladin ağacından yapılmış kontrplak levhalarla kapatılmıştır. Avluda bulunan oturma birimlerinin üzerinde konsol oluşturan çatı bahçeyi çevrelerken ([Şekil 13](#)), çatı ve yapıyı saran ahşap çitalar yardımıyla yönlendirme, kavisli köşe efekti verilmesi sağlanmıştır.

Şekil 13. Hortus Conclusus inşa ve teknik çizimi ([Atasoy, 2011](#); [Serpentine, 2011](#))

Figure 13. Construction of Hortus Conclusus and Technical drawing ([Atasoy, 2011](#); [Serpentine, 2011](#))

[Zumthor \(2011\)](#), Hyde Park'a eklenen bu yeni bahçenin, zaten bahçelerle dolu olan parkta yeni bir kapalı bahçe eklenmesi ile ilgili olarak siyah çift çerçeveli yapının huzurlu ve samimi bir deneyim sunabileceğini belirtmiştir. Ziyaretçilerin yazdan sonbahara değişen mevsimi, bitkilerle ve özellikle de çiçeklerle gözlemleyebilecekleri bir ortamda, etrafı çevreleyen bir mekânda dinlenebilecek, kitap okuyarak rahat bir atmosferde vakit geçirebileceklerini ifade edilmiştir. Tasarımın, huzurlu bir atmosfer sağladığını ve insanların keyif alabileceği bir mekân yaratma amacıyla inşa edildiğini vurgulanmıştır ([Zumthor, 2011](#)).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

[De Wit \(2014\)](#) mimari bir dönüşüm ile Orta Çağ Hortus Conclusus'un arketipinin doğal unsurlar ile çerçelenmiş bir koleksiyonu olarak günümüz kapalı bahçesine dönüştüğünü belirtmiştir. [Rob Aben ve Saskia de Wit \(1999\)](#) kapalı bahçelerdeki peyzaj tipolojisinin, günümüzde yaygın olarak kullanılsa da çağdaş kentsel koşullarla ilişkili mekânsal sorunların çözümünde fırsatlar sunduğunu ifade etmektedir.

Kentlerdeki açık alanların giderek azalması nedeniyle kent halkının ihtiyaç duyduğu yeşil alanların ve parkların yaratılmasında etkin çözümlere ihtiyaç vardır. Bu noktada [Rob Aben ve Saskia de Wit \(1999\)](#) kapalı bahçelerin mekânsal nitelikleri itibariyle farklı ölçeklerde açık yeşil alan sunma potansiyeline sahip olduğunu belirtmiştir.

Bu duruma bir örnek olarak kent meydanındaki mekânsal kalite eksikliğini gösteren Paris'teki Place de la Concorde gösterilebilir ([Şekil 14](#)).

Şekil 14. Concorde Meydanı, Paris ([Anonim, 2017](#))

Figure 14. Concorde Square, Paris ([Anonim, 2017](#))

Kamusal meydanlar, parklar ve kent bahçeleri, halkın kent dokusu içinde işlevsel açık alanlara duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanarak gelişmiş olsa da [Rob Aben ve Saskia de Wit \(1999\)](#), Hortus Conclusus gibi eski kapalı bahçe tipolojilerinin mekânsal tanımlayıcı niteliklerinin uygulanmasının, kentte deneyimlenen kamusal alanların kalitesini artırabileceğine inanmaktadır.

[Aben ve de Wit \(1999\)](#) Hortus Conclusus tipolojisinin mekânsal niteliklerinin, çevredeki binalarla net bir ilişki kurmak, doğanın vurgulanmasını sağlama ve alanın net bir şekilde tanımlanması olduğunu belirtir. Bu bağlamda kapalı bahçe bir tanım, sığınak yaratır ve mekânsal kaliteye arttırır. Küçük mekanlar için bile ileriye dönük uygun bir tasarım yaklaşımı sunar. Kapalı bahçe yaklaşımı çeşitli mekânsal programlara ve ölçeklere uyarlanabilir. Günümüz kentsel peyzajlarında karşılaşılan ısı adası etkisini azaltmada ve mekânsal sorunların çözümünde kapalı bahçe çözümlerinin kent planlarına entegre edilmesi, kentsel yaşam ve mekân kalitesini artırabilir.

Hortus Conclusus orta çağda manastırlarda bulunan, çiçeklerin, bitkilerin şifalı otların yetiştirildiği, bitkileri için bir sığınak yerinin yanı sıra bilgi deposu olarak da hizmet eden kapalı bahçe kompleksidir ([Rohleder, 2021](#)). Her bir döneme ait Hortus Conclusus yapısının amacı, tipolojisi, metaforik olarak canlandırılmak istenen dini öge, betimlenen kaynak çeşidi değişmektedir. Hortus Conclusus'un yapı elemanları olan zemin, duvar, su, bitki, iklimlendirme isteği, tip ve boyutu değişmeksizin kullanılmaktadır. Günümüzde ise Hortus Conclusus'a ait özelliklerin kentsel alanlar, park ve bahçeler gibi kamusal açık alanlarda devam etmediği görülmektedir ([Tablo 1](#)).

Hortus Conclusus ile temsil edilen mekânsal özellikler arasında tanımlanmış bir alan, doğanın ve özellikle de bitkilerin vurgulanması, şehirlerde açık ve yeşil mekanların oluşturması ve çevresel öğelerle ilişki kurarak iklimsel konforu artırması yer almaktadır.

Tablo 1. Kamusal açık alanlar, Hortus Conclusus ve yapısal elemanlar

Table 1. *Urban open spaces, Hortus Conclusus and structural elements*

Yapısal Eleman	Hortus Conclusus	Kentsel alan, meydan, park, bahçeler
Zemin	Sembolik odak olan bitkisel alan ve sert zemin	Temel unsurları sert zemin, yürüyüş yolu, oyun alanı ve yeşil alan olacak şekilde ayrılmış
Duvar	Yüksek, kapalı sınır duvarları	Duvar yok, çit, bordür vb. geçirgen sınır belirleyici unsurlar
Su	Faydacı ve sembolik amaçlar için	Görsel unsur olarak
Bitkilendirme	Metaforik anlamların da yüklendiği küçük bitkisel tasarım alanları	Geniş yüzeyleri kaplayan çim ekili alanlar
İklimlendirme	Yapısal özellikleri mikro iklimlendirmeye elverişli	Büyük ve açık oluşu iklimlendirmeye elverişsiz
Boyut	Küçük ölçekli	Büyük, küçük ölçekli

Şehirlerin hızla büyüyüp yoğunlaşması, kamusal açık alanların giderek azalmasına ve nadir bulunmasına yol açmaktadır. Şehirde sürekli olarak yüksek insan yoğunluğuna, gürültüye, kalabalık yollara ve kaosa maruz kalan bireyler için parklar ve bahçeler, boşluk ve berraklık deneyimini sunarak rahatlatıcı bir kaçış imkânı sağlar (Tablo 2). Dolayısıyla bu alanlar tek başına bile bir değere sahiptir ve şehirdeki kamusal alanları korumaya yardımcı olacak tasarım ürünleridir (Aben ve de Witt, 1999).

Tablo 2. Kamusal açık alanlar ve Hortus Conclusus Karşılaştırılması

Table 2. *Comparison of urban open spaces and Hortus Conclusus*

Hortus Conclusus	Kentsel alan, meydan, park, bahçeler
-Küçük ölçekli alanlardır, alan kısıtlıdır, tanımlı boşluk esnek kullanıma imkân sağlar	-Büyük ölçekli alanlardır, geniş alanları için farklı rekreasyonel tasarımlar kurgulanır
-Kullanım için tasarlanan sert yüzeyler daha az bakım gerektirir, yüksek yoğunluklu bitkisel alanlar içerir	-Bakımı masraflıdır, ağaç ve geniş çimenlik alanlar gibi birkaç peyzaj ögesine indirgenmiş, biyolojik çeşitlilikten yoksundur
-Yakınındaki topluluklara hizmet verir, yürüme mesafesindedir, şehre yayılmıştır	-Kente hizmet verir, ulaşmak için vasıtaya ihtiyaç duyulur
-Duvar vb. yapısal öğeleri ile sıcaklık, gölge gibi iklimsel unsurları yönetme imkânı verir	-Güneş, yağış, rüzgâr vb. iklimsel unsurların doğrudan etkisi altındadır
-Özellikle çocuklar tarafından kullanılacak bir alan yoktur, farklı kullanıcı ve faaliyetleri tek alanda sağlamak zorundadır	-Çocuklar, farklı kullanıcı ve farklı faaliyetler özelinde kullanılmak üzere özelleşmiş alanlara ayrılmıştır
-Büyük parklar üzerindeki baskıyı azaltır, daha az yoğunluklu bir kullanıma sahiptir	-Tüm kent sakinlerinin kullanımı söz konusudur
-Yüksek yoğunluklu alanlarda kentsel iklime fayda sağlar,	-Büyük yüzey alanlarındaki ağaçlar hava kirliliğini azaltır
-Kullanıcısının yürüme mesafesinde doğayı deneyimlemesine imkân verir	-Şehirdeki mimari ile doğrudan ilişkisini kaybetmiştir

Tablolardaki veriler ışığında kapalı bahçelerin günümüz kamusal alanlarına kıyasla insan ölçeğine daha yakın, iklimsel unsurlar ile uyumlu, doğal çevre ve insan için şehrin karmaşasından yalıtılmış bir sığınak özelliğine sahip olmalarına rağmen tasarım özelliklerinin günümüzde devam ettirilmediği görülmektedir. İnsanların çeşitli rekreatif faaliyetler sonucu eğlenmek, dinlenmek, huzur bulmak vb. ruhsal ihtiyaçları doğrultusunda gittiği park ve bahçelerin doğal, ergonomik, erişilebilir bir alan olmada niteliklerinin yetersiz kaldığı söylenebilir Yoğun kentleşmenin olduğu günümüz şehirlerinde kapalı bahçe fikrinin

yaşatılması kent içerisinde doğa ile buluşmamıza imkân veren “vahalar” kurulmasını sağlayacaktır.

Kamusal açık alanlar için kurgulanacak bir duvar elemanının mekâna tanım getirmesi beklenmektedir. Bu sayede iklimsel unsurların yönetilmesi kolaylaşacak, insan ölçeğine indirgenecektir mekân. Mevcut veya gelecek için planlanan park, bahçe tasarımlarının kapalı bahçeyi oluşturan boyut, ölçek, bitki, iklim vb. unsurlar ile harmanlanması halinde bu kamusal açık alanların kent sakinlerine sunduğu hizmetlerin artacağı ve bunun şehirleri daha yaşanılabilir kılacağı düşünülmektedir.

Çalışma günümüz peyzaj alanlarının tasarımında kapalı bahçe kavramını yeniden bir tasarım fikri olarak işlemesiyle vurgulamıştır. Bu yapıların yaşatılması yalnızca tarihi mirasın değil, aynı zamanda kentsel peyzaj alanlardaki insan ile doğa arasındaki entegrasyonun da sağlanmasına katkı koyacaktır. Gelecekte planlanacak kamusal açık alanlar için doğal çevrenin ve insanın korunmasına katkıda bulunma potansiyeline sahip olmaları ve aynı zamanda insan ölçeğinde, şehrin ve hayatın stresinden uzak, düşünce bahçeleri olma özellikleri nedeni ile yeni Hortus Conclusus yapılarına yer verilmesi son derece önemli olacaktır. Bu yapılar kente sunacakları hizmetler açısından büyük bir değer taşıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Aben, R., De Wit, S., 1999. The Enclosed Garden - History and Development of the Hortus Conclusus and Its Reintroduction Into the Present-day. 010 Publishers, 294 pages.
- Allen, A.W., 1998. Gardens of Heavenly and Earthly Delight: Medieval Gardens of the Imagination. Neuphilologische Mitteilungen Vol:99, No:1. Modern Language Society, pp. 83-92 (10 pages). GARDENS OF HEAVENLY AND EARTHLY DELIGHT: Medieval Gardens of the Imagination on JSTOR (Erişim Tarihi: 20.04.2024)
- Anonim, 2017. Concorde Meydanı. Vikipedi Özgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Concorde_Meydan%C4%B1 .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Anonim, 2023. Alpida Engelberg Summer Camp (Ages 10-17) <https://marshallservices.it/en/scuola/alpida-engelberg-summer-camp-school-english-german-language-course-teenagers-switzerland/> .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Asencio, J.M., 2011. “Analisis Serpentine Pavilion Peter Zumthor 2011” <https://www.behance.net/gallery/23852691/Analisis-Serpentine-Pavilion-Peter-Zumthor-2011> (Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Atasoy, Z.B., 2011. Peter Zumthor’un Tasarladığı 11.Serpentine Galeri Pavyonu Temmuz’da Ziyarete Açılacak. Arkitera, <https://www.arkitera.com/haber/peter-zumthorun-tasarladigi-11-serpentine-galeri-pavyonu-temmuzda-ziyarete-acilacak/> .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)

- Aydın, R.F., 1993. Tarihi Türk Bahçeleri İstanbul Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 164 sayfa.
- Baker, K., 2018. Captured Landscape: Architecture and the Enclosed Garden. Routledge, 292 pages.
- Basulto, D., 2011. “Serpentine Gallery Pavilion 2011 / Peter Zumthor” <https://www.archdaily.com/146392/serpentine-gallery-pavilion-2011-peter-zumthor> (Erişim Tarihi, 19.03.2024).
- Buldink, 2021. Bahçe Mimarisinin Tarihsel Gelişimi. <https://buldink.com/bahce-mimarisinin-tarihsel-gelisimi/> .(Erişim Tarihi:14.04.2024)
- De Wit, S., 2014. Hidden Landscapes - The Metropolitan Garden As A Multi-sensory Expression of Place. ISBN-10 9461400616, Architectura & Natura, 2018 – 431pages.
- Demirel, İ., 2022. Peyzaj Mimarlığında Türk İslam Bahçeleri. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 136 sayfa, Çanakkale.
- Dezeen, 2016. Peter Zumthor’s Serpentine Gallery Pavilion 2011 Was A Space Of “Solitude And Calm”. Video: Serpentine Gallery Pavilion 2011 by Peter Zumthor (dezeen.com). (Erişim Tarihi, 04.06.2024).
- Eskew, M., 2018. A Portion of Heaven on Earth: The Tradition of Enclosed Gardens in the Netherlands, Britain and France. Written Comprehensive Exams Minor Focus Paper February 20, 2018.
- Farrar, L., 1998. Ancient Roman Gardens. Sutton Pub Ltd. ISBN-10 0750917253, 224 pages.
- Fragmenta, 2016. Hortus Conclusus – Recap. Fragmenta Malta. HORTUS CONCLUSUS – recap – FRAGMENTA (fragmentamalta.com) .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Hartman, H., 2018. More beautiful than nature. Architects Journal, <https://www.architectsjournal.co.uk/archive/more-beautiful-than-nature> (Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Hutschek, B., 2016. Hortus Conclusus-recap. Fragmenta Malta. https://www.teresasciberras.com/2point3/wp-content/uploads/2017/03/5.-Hortus-Conclusus.-Recap.-Bettina-Hutschek.-fragmentamalta.wordpress.com_-April-26th-2016.pdf (Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Kaynakçı Elinç, Z., 2007. Batı Anadolu’da Hellenistik Roma Dönemlerinde Bahçe Mimarisi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 249 sayfa, Antalya.
- Le Gallerie Degli Uffizi, 2024. Annunciation Leonardo da Vinci (Vinci 1452-Amboise 1519). <https://www.uffizi.it/en/artworks/annunciation> .(Erişim Tarihi:14.04.2024)
- Messervy, J.M., Abel, S., 2007. The Inward Garden: Creating a Place of Beauty and Meaning. Bunker Hill Publishing Inc, ISBN-10 1593730594, 265 pages.

- Oxford Garden Partner, 2011. Your garden partner – Hortus Conclusus, The Serpentine Pavillion. Plants and places – news and views from Oxford Garden Partners <https://yourgardenpartner.wordpress.com/2011/10/10/hortus-conclusus-the-serpentine-pavillion-2011/> .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Palanti, D., 2017. The Enclosed Garden: Fifteenth Through the Nineteenth Century in Europe. https://www.academia.edu/43022691/The_Enclosed_Garden_Fifteenth_through_the_Nineteenth_Century_in_Europe (Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Papastergiou, C., 2021. Garden at the Rear. The Architectural Vernacular of the Secret Garden in Nicosia and the Mediterranean. https://www.researchgate.net/publication/350403674_Garden_at_the_Rear_The_Architectural_Vernacular_of_the_Secret_Garden_in_Nicosia_and_the_Mediterranean/figures?lo=1 .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Priede, 2020. Aspects of Genius Loci and Hortus Conclusus in Relation to the Courtyard of the Former Lucerne Central Prison. Lucerne University of Applied Sciences and Arts. https://www.researchgate.net/publication/349604947_ASPECTS_OF_GENIUS_LOCI_AND_HORTUS_CONCLUSUS_IN_RELATION_TO_THE_COURTYARD_OF_THE_FORMER_LUCERNE_CENTRAL_PRISON/figures?lo=1 .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Rohleder, A., 2021. Hortus Conclusus. About, About | Hortus Conclusus (Erişim Tarihi, 06.04.2024)
- Serpentine, 2011. What's on Plan Your Visit, Serpentine Gallery Pavilion 2011 by Peter Zumthor. <https://www.serpentinegalleries.org/whats-on/serpentine-gallery-pavilion-2011-peter-zumthor/> .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Städel Museum, 2024. The Little Garden of Paradise, ca 1410-1420. Sammlung Städel Museum, <https://sammlung.staedelmuseum.de/en/work/the-little-garden-of-paradise> .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- TDK, 2024. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Güncel Türkçe Sözlükte ara, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi, 06.04.2024).
- Van Rihn, W., 2019. Hortus Botanicus. <https://www.a-n.co.uk/blogs/hortus-botanicus/date/2019/09/> .(Erişim Tarihi: 14.04.2024)
- Walsh, A., 2014. Beyond the Wall. A Study Which Explores The Relevance Of The Enclosed Garden As A Landscape Architectural Type With Specific Reference To The City Of Johannesburg. University of Pretoria. Department of Architecture, Faculty of the Built Environment, Engineering and Information Technology. Landscape Architecture Master Thesis. 231 pages
- Yerli, Ö., Kaya, S., 2015. Bahçe Sanatının Tarihsel Gelişimi. Çukurova Üniversitesi I. Uluslararası Sanat Araştırmaları Sempozyumu, Adana, 08-11 Nisan 2015, ss. 407-411.
- Zumthor, P., 2011. Hortus Conclusus: Serpentine Gallery Pavilion 2011. Koenig Books. ISBN: 3863350553, 9783863350550, 94 pages